

Laura Spariosu¹, Ivana Janjić

doi: 10.19090/gff.2016.1.385-397

Odsek za rumunistiku

UDK: 316.346.2-055.2(=135.1)(497.113)

Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Originalni naučni rad

Primljeno: 1. 7. 2016.

Prihvaćeno: 8. 11. 2016.

RUMUNKE U VOJVODINI: ROD I IDENTITET²

Nakon 15 godina intenzivnog sakupljanja životnih priča metodom usmene istorije (*oral history*) žena u Vojvodini iz različitih nacionalnih zajednica (Svenka Savić sa saradnicama: 1997–2012) možemo govoriti o bogatom materijalu koji nudi mogućnost komparativne analize u mnogim aspektima: jezičkom, sociološkom, istorijskom, kulturološkom. Na projektu *Životne priče žena u Vojvodini* sakupljene su i objavljene u posebnim knjigama do sada 200 različitih životnih priča o Mađaricama, Slovačkinjama, Rusinkama, Rumunkama, Romkinjama, Hrvatcima itd. Imajući u vidu gore navedeno, cilj ovog rada je da se uradi kratak osvrt na stavove žena iz rumunske nacionalne zajednice u Vojvodini u vezi sa rodom i identitetom. Imajući u vidu činjenicu da radova na ovu temu ima jako malo, namera autorki je da predstavljanjem iskustava ovih žena predstave podatke koje mogu poslužiti za dalji istraživački rad u ovoj oblasti.

Ključne reči: rod, identitet, usmena istorija, Rumunke, Vojvodina.

UVODNE NAPOMENE

Istorijski događaji dopunjuju sociološki uvid u važnost kulturnih i istorijskih uslova koji utiču na razumevanje unutrašnjeg života, dok studije pojedinačnih doživljavanja istih pruža potpunije i bogatije razumevanje istorije i kulture (up. Chodorow, 2002). „Teorijska inspiracija za koncept usmene istorije i metodologiju njenog istraživanja može se pronaći u antropološkoj, folklorističkoj, istoriografskoj i interdisciplinarnoj literaturi“ (Gorunović, 2014: 52).

Usmena istorija veoma je pogodna za praktična istraživanja i saznanja o društvu. Korišćenjem metoda kao što su intervjui i ankete i sredstava poput filma i televizije, moguće je sakupiti materijal usmene istorije direktno od ispitanika i tako ga sačuvati od zaborava. Iako ljudi kao ispitanici često nisu najpouzdaniji izvor, bilo zbog nestalnosti njihovog sećanja, bilo zbog namerne želje da se prečute činjenice, usmena istorija može da dovede do pouzdanih informacija, čak da ponudi odgovore na pitanja kojima se tradicionalna istoriografija ne bavi (up. Tompson, 2012).

---

¹ laura.spariosu@ff.uns.ac.rs

² Članak je rezultat rada na projektu 178002 Jezici i kulture u vremenu i prostoru finansiran od Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Asman ukazuje na to da su sećanja rezultat „koordinacija individualnih pamćenja nastala zajedničkim životom, jezičkom razmenom i diskursima, čiji je vremenski horizont ograničen (Asman, 2011: 36), Stahl da su to „prozni narativi koji se odnose na lično iskustvo obično se govore u prvom licu i njihov sadržaj je netradicionalan“ (Stahl: 1977: 20), Kovačević, Antonijević, & Trebješanin ističu da „životne priče potpadaju pod kulturne obrasce i grupne stavove kojih kazivač ne mora da bude svestan, a čine deo pogleda na svet i tradicije uže ili šire zajednice kojoj pripada“ (Kovačević, Antonijević, & Trebješanin 2013: 949), dok Titon smatra „da je ovde reč o ljudskom biću koje se seća, u stanju žive senzacije, ključnog trenutka u svom životu i u izvesnoj meri ga ponovo proživljava putem pripovedanja“ (Titon, 1980: 280).

Iako veliki broj naučnika smatra da usmena kazivanja nikada ne postanu deo zvanične pisane historiografije (up. Allen, 1979),

[...] lične i porodične priče predstavljaju, već više od četrdeset godina, legitimno polje istraživanja folklorista, antropologa, sociologa i društvenih istoričara. Od 70-ih godina XX veka postalo je jasno da one spadaju u jedan od najraširenijih žanrova usmenog pripovedanja i folklorne komunikacije u malim grupama, kako u tradicionalnim tako i u modernim, razvijenim društvima (Antonijević, 2009: 13).

Životne priče (life story) predstavljaju naratizovana i estetizovana lična iskustva, pomažu naratorovom samorazumevanju, pa iako ne nude solucije na sve životne dileme, podstiču pitanja i istražuju probleme iz različitih uglova koji angažuju i naratora i slušaoca ka dubljem razumevanju okolnosti u kojimase osoba našla, njenih osećanja, motiva i rešenja do kojih je došla. Lične priče su u suštini realne i istinite, ali ne uvek i objektivne. Kao *životne istorije (life history)* pružaju subjektivan i alternativan ugao posmatranja onih okolnosti i dešavanja koji izmiču zvaničnoj istoriji, nekad je dopunjujući, a nekad je i dovodeći u pitanje nuđenjem nezvanične, lično proživljene verzije poznatih istorijskih događaja (Antonijević, 2009: 15).

RODNE STUDIJE I ISTRAŽIVANJA U VOJVODINI

Nakon 15 godina intenzivnog sakupljanja životnih priča metodom usmene istorije (*oral history*) žena u Vojvodini iz različitih nacionalnih zajednica (Svenka Savić sa saradnicama: 1997–2012) možemo govoriti o bogatom materijalu koji nudi mogućnost komparativne analize u mnogim aspektima: jezičkom, sociološkom, istorijskom, kulturološkom. Na projektu *Životne priče žena u Vojvodini* sakupljene su i objavljene u posebnim knjigama do sada 200 različitih životnih priča o Mađaricama, Slovakinjama, Rusinkama, Rumunkama, Romkinjama, Hrvaticama itd. Osnovni cilj je bio da se na osnovu ličnog iskustva žena pokaže kako se postepeno formirala multikulturalna zajednica Vojvodine i kakav je doprinos žena tom procesu u multikulturalnoj Vojvodini.

Danas je metod usmene istorije gotovo dominantan u mnogim humanističkim naučnim (inter)disciplinama i pokazuje se kao plodotvorno sredstvo za osvetljavanje različitih pitanja vezanih za svakodnevni život ljudi u nekom socijalnom i kulturnom okruženju. Ovaj metod smo još pre jednu deceniju (1998) počele da afirmišemo u domaćoj naučnoj i kulturnoj sredini u alternativnom, visokoškolskom obrazovnom programu za žene i o ženama – u Udruženju građana Ženske studije i istraživanja u Novom Sadu da bismo pokazale doprinos žena istorijskim procesima na tlu Vojvodine u XX veku. Tada smo počele da radimo na dugoročnom projektu *Životne priče žena u Vojvodini*, posebno se orijentišući na prikupljanje priča starijih žena iz različitih nacionalnih i etničkih zajednica koje žive u Vojvodini. Tražile smo odgovorna pitanje kako se postepeno formirala multikulturna zajednica i kakav je doprinos žena u tom procesu koji još traje. Uočeni su mnogi slojevi dijaloga u toku tih sedamdeset godina obuhvaćenih pričama (1910-1980), uz osvetljavanje političkih i kulturnih promena u regionu. (Savić, Mitro, & Čanak, 2008: 5).

2003. godine osnovan je Univerzitetski Centar za rodne studije, kada je upisana i prva generacija studentkinja i studenata. Osnovni razlozi za uvođenje rodni studija u institucionalni akademski sistem Univerziteta u Novom Sadu su sticanje teorijskih i usavršavanje praktičnih znanja iz oblasti rodni studija, osposobljavanje studentata i studentkinja za interdisciplinarni pristup u istraživanjima i integracija rodnosenzibilnog pristupa u proučavanjima u okviru društveno-humanističkih nauka. Studije roda su u svetu i našoj sredini doprinele preispitivanju ustaljenih načina mišljenja, ponašanja i kulturnih obrazaca u čijoj su se osnovi nalazili patrijarhalni principi.

RUMUNKE U VOJVODINI

Na osnovu rezultata popisa stanovništva iz 2012. godine, u Republici Srbiji živi 29.323 Rumuna (0.41% od ukupnog broja stanovništva); najveći broj je naseljen u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini. Kada se uporede podaci prethodnog popisa (2002) sa upravo iznetim, uočava se smanjenje broja pripadnika rumunske nacionalne zajednice: 2002. godine je bilo 34.576 Rumuna, 1981: 47.289 pripadnika rumunske nacionalne zajednice (2,32%), 1961. je bilo 57.259 Rumuna i Rumunki ili 3,08% od ukupne populacije; 1971: 52.987 (2,71%); 1981: 47.289 (2,32%); 1991: 38.809 (1,92%). Razlozi smanjenja broja pripadnika rumunske nacionalnosti su mnogobrojni, pored ostalih smanjenje nataliteta, ekonomske migracije, mešoviti brakovi.

Postoje sredstva informisanja (pisana, elektronska), ali takvih sredstava, specijalizovanih za ženska pitanja Rumunki, ne postoje; sa druge strane, iako možemo govoriti i o relativno razvijenom izdavaštvu, nema izdanja fokusiranih posebno na aktivnost žena rumunske nacionalnosti. Takođe,

uprskos relativno obimnoj literaturi o Rumunima u Vojvodini, možemo reći da radova u kojima je predstavljeno stvaralaštvo i kulturno-prosvetna aktivnost Rumunki u Vojvodini ima jako malo (Spariosu, & Savić, 2011: 5).

U vezi sa gore navedenim, treba spomenuti monografiju *Životne priče žena u Vojvodini. Rumunke (1921–1974)*³ u kojoj je predstavljeno stvaralaštvo i kulturno-prosvetna aktivnost 14 žena rumunske nacionalnosti u Vojvodini. U Predgovoru knjige, osim podataka o poznatim Rumunkama u Vojvodini u 20. veku koje su doprinele ili još uvek doprinose, kulturnom razvoju svoje nacionalne zajednice i vojvođanskog prostora u celini, navode se podaci o ženskim nevladinim organizacijama iz kojeg se vidi slojevitost prisustva Rumunki danas u multikulturnom društvu. U drugom delu su izvodi iz životnih priča Rumunki rođenih u rasponu od 1921-1974. godine zabeleženi u ovoj knjizi – 14 ukupno⁴ koje svedoče o vremenskom i društvenom kontekstu u kojem su živеле. Različitog profila, socijalnog statusa i obrazovanja – slikarke naive, pesnikinje i novinarkе, profesorke univerziteta, učiteljice, alpinistkinje, domaćice - njihove životne priče objedinjuje prostor na kome žive ili su živеле – Vojvodina; međutim, kad je reč o pojedinačnim sudbinama i stavovima, postoje sličnosti, ali i razlike. U poglavljima koja slede, na osnovu intervjua sa sagovornicama objavljenim u monografiji, predstavljamo izvode iz ličnih biografija žena u vezi sa stavovima o rodu i identitetu.

STAVOVI O RODU

Pitanje roda ćemo ilustrovati na primeru odgovora ispitanica o sredini u kojoj su rođene, da li su imale i kakva su prava imale kao žene, da li u Srbiji postoji rodna ravnopravnost, sa kakvim se teškoćama sreće žena u političkoj sferi, da li su nekada doživele neprijatnosti na rodnoj ili nacionalnoj osnovi i da li se promenio položaj žene u 21. veku.

O sredini koju doživljava kao stereotipnu, sterilnu i hladnu, u kojoj žena nije ništa drugo do objekat, govori Felićija (1945), Vladimirovac⁵:

- Mislim da ne postoji mesto u kome je žena toliko fetišizirana. Sva ta odeća, ukrasi, kao da se radi o nekoj stvari, ne o živom biću! Videla sam kako su izgledale devojke koje su nedeljom išle na igranku. One su celo popodne morale da stoje i da navlače na sebe sve te haljine koje su bile tkane, ispeglane, sa bordurom po sredini, tako da su ličile na lutke! U stvari, one nisu ni mogle da se iskažu kao ličnost ispod sve te odeće. Po odeći koju su nosile takođe se moglo videti koje su devojke za udaju, koje su verene

³ Monografiju su priredile Laura Spariosu i Svenka Savić; knjigu je izdalo Udruženje građana Ženske studije i istraživanja i predstavlja kariku u nizu monografija posvećenom ženskim biografijama u Srbiji.

⁴ Razgovori sa sagovornicama podeljeni su u četiri celine, prema uzrastu: u prvu grupu, godište 1920–1939, svrstano je pet razgovora; drugu grupu čine tri razgovora sa sagovornicama rođenim od 1940–1949, treću – pet razgovora sa sagovornicama rođenim od 1950–1959 i na kraju je razgovor sa jednom sagovornicom rođenom posle 1970. godine.

⁵ Na prvo mestu dajemo ime sagovornice, zatim godinu i mesto rođenja.

i koje su već neveste. To je po mom mišljenju poput žigosanja stoke! Takva je bila njihova sudbina. Ni moja baka nije nikada smela da se suprotstavi mom dedi. Kada sam krenula u gimnaziju, nikad nisam razumela zašto su Rumunke toliko povučene. Odrasla sam u gradu gde sam se družila sa Spkinjama, Mađaricama, Muslimankama... Jako retko sa Rumunkama, zato što su bile toliko zatvorene, stidljive i većito u strahu da u nečemu ne pogreše, što me i sada boli!

Takođe, sagovornice ističu da žene nisu imale prava i da treba poraditi na edukaciji žena i isticanju moći obrazovanja kao oruđa za ostvarenje sopstvenih prava i emancipacije. O ovome govore Floarea (1921), Uzdin, Livija (1933), Sutjeska i Fiorela (1957), Vršac:

- Ja nikada nisam imala kome šta da kažem. Ni za šta nisam bila pitana! (Floarea)

- Sećam se jednog zanimljivog događaja iz detinjstva. U to vreme nije bio običaj da devojke idu na Tamiš na kupanje. Tamiš je na dva kilometra od sela, a bila je sramota da se devojke kupaju, jer nije bilo adekvatnih kupaćih kostima, već tzv. „atlet-kombinezona“. Ali kad smo išle da čuvamo pačiće, pa igrale smo se i „kupale“ zajedno sa pačićima, patkama i guskama. Koristile smo svaku priliku da se rashladimo. (Livija)

- Mislim da je posle više od jednog veka zvaničnog feminizma, malo toga urađeno. Ne kažem, postoje osobe (i žene i muškarci), koje, jednostavno, ne zanima obrazovanje. A obrazovanje je moć. Smatram da se priča o feminizmu svodi na to da li ćemo mi, zaposlene žene, koje već imamo neka prava, uspeti da se izborimo i za žene koje se ni za šta ne zalažu. Možda uspemo da ih pokrenemo. Moja generacija nema dovoljno vremena, ali ostaje na mlađima da urade nešto više. Možda bi trebalo poraditi na edukaciji žena, u smislu da se bore za svoja prava, da bi bile jednake sa muškarcima. (Fiorela)

O pravima žena i o njihovom položaju govori Jonjaua (1953), Kuštilj, dok Teodora (1953), Kuštilj, govori o položaju žena političarki. Za razliku od prve sagovornice, koja ističe da su žene u Srbiji ravnopravne sa muškarcima, druga sagovornica govori o neravnopravnom položaju i nipodaštavanju žena u političkoj sferi:

- Pa nisam videla i nisam osetila da nemaju... Čak mislim da imaju veća prava što se tiče posla. Žena mnogo više nalazi sebe kroz posao, osim naravno tog kućnog posla. (Jonjaua)

- Sve dok podržavaš nekog rukovodioca – muškarca, sve je dobro. Sve dok si dekor i na broju, to je dobro. Ali, onog momenta kad sam se direktno

suprotstavila predsedniku stranke, više nisam bila jedna od važnijih članica. Do tada su mi nudili razne funkcije, ali nakon prvog većeg sukoba, više nisam bila ni u kakvom timu, niti su mi se vrata u partiji otvarala. Misliti svojom glavom je problem koji imaju i muškarci u strankama. Šta se ženi dešava? Pored toga što se ne očekuje da drugačije misli, ona još više iritira što drugačije misli. I što više ima argumenata kad nešto obrazlaže, a muškarci manje, počinje vređanje i omalovažavanje svih sposobnosti žene. Napustila sam sednicu Predsedništva stranke demonstrativno kad su za moju partijsku koleginicu rekli: - Šta sad ona hoće, a do juče je kuvala kafu u partiji! To sam doživela kao omalovažavanje i obezvređivanje doprinosa žena u političkoj partiji, gde su žene bile ravnopravne aktivistkinje i učestvovala u svim partijskim aktivnostima, a uz to i kuvale kafu, čistile prostorije i prale prozore kad je trebalo, jer stranka nije mogla da plaća te usluge. Smatram da su žene svojim radom izuzetno doprinele razvoju stranaka. Ovakav odnos prema ženama čiji se doprinos u strankama često manje vrednuje mogla sam da zapazim i u Parlamentu. Kolege poslanici, naročito iz opozicionih partija, upućivali su nam poruke kao što je: - Moja žena je poštena, sedi kod kuće, čuva decu i kuva ručak! čime su hteli da nas omalovaže. A sintagma „ženska glavo“ bila je uobičajena u komunikaciji! (Teodora)

Stavovi se razlikuju i kada sagovornice govore o tome da li su bile izložene neprijatnostima na rodnoj ili nacionalnoj osnovi. Za razliku od Marioare (1938), Uzdin, koja smatra da su žene uvek bile inferiornije u odnosu na muškarce i Felicije (1945), Vladimirovac, koja isitiče da žene moraju uložiti puno više napora od muškaraca da bi se isiticale i napredovale, ostale sagovornice – Silvija (1933), Banatsko Novo Selo, Ileana (1942), Uzdin i Sofija (1950), Uzdin - iznose pozitivne stavove:

- Moram da kažem da su žene uvek bile inferiornije u odnosu na muškarce, tako sam bila vaspitana. Poštovala sam to i nikada se nisam osećala uvređenom ako mi je neko rekao: - Ti si žensko! (Marioara)

- Mi živimo u svetu muškaraca. Da bi se jedna žena afirmisala, potrebno je da uloži mnogo više napora i energije nego jedan muškarac na istom poslu, u istom miljeu. Skoro devetnaest godina sam se borila za položaj urednika u novinarstvu, dok su u Radio Novom Sadu muške kolege napredovale po zaslugama u druženju po klubovima i kafanama. Ja razmišljam u kategorijama superiornog značenja ljubavi i osvajanju slobode kroz ljubav, koja ako jeste autentična, pomaže da dosegemo najviše vrhove spoznaje o sebi. (Felicija)

- Ne. Ja sam bila predsednica Omladinske organizacije u Uzdinu, učestvovala sam i u susretu Tita sa Georgem Georgijom u Beogradu. Bilo je to pedeset

i treće – pedeset i četvrte godine. Dobila sam poziv iz Pančeva, a bilo mi je rečeno da treba da obučem narodnu nošnju. Možete zamisliti kako sam se osećala! (Silvija)

- U mladosti sam bila jako ratoborna i morala sam da ispunim sve što sam zamislila. Mama mi je govorila da tata nikada nije hteo da razgovara sa mnom, zato što sam svaki put uspevala da ga ubedim da sam ja u pravu. Bio je urednik u časopisu „Nadejdea” i svi su mi, pošto sam upisala gimnaziju, govorili da ću imati problema zbog toga što je tata bio čovek bivšeg režima. On je smatrao da ne može da bude član Komunističke partije, zato što je imao sopstvena shvatanja koja nije mogao da promeni. Kada su došli partizani, uhapšen je, ali je pušten posle dve nedelje saslušanja. Nikada nije pričao kako su ga ispitivali, ali sam smatrala da su se uverili da nije bio umešan u politiku. Tata je stalno govorio: - Ja nisam odgajao ćerku da je indoktriniram, ona treba da živi u skladu sa svojim vremenom. I zaista, nisam imala nikakvih problema! (Ileana)

- Ne, ne... Nikad! Evo, gde god sam išla – nikad! (Sofija)

Iako se stavovi u vezi sa rodnom i nacionalnom pripadnošću razikuju, i Silvija (1933), Banatsko Novo Selo, i Marioara (1938), Uzdin, dele isto, pozitivno mišljenje o položaju žena u 21. veku i ističu pozitivne promene:

- Da, promenio se. U prošlosti je bio jedan gazda u kući koji je brinuo o novcu. Ako je hteo da ti da – dobro, ako ne – nikom ništa! Ja sam stara, ali sam doživela i preživela mnogo toga. Danas je drugačije. I žene su glavne i pitaju se za mnoge stvari! (Marioara)

- Mnogo! Meni je žao što Uzdinke više ne oblače nošnju. U današnje vreme, na svadbama na primer, žene su prestale da prave domaće torte – naručuju ih. Kako god, ne muče se kao ranije. Naravno da je i održavanje higijene na višem nivou – ima usisivača, šporeta... Pošto su promenile način oblačenja, žene danas žive mnogo lakše. (Silvija)

STAVOVI O IDENTITETU

Pitanje identiteta ilustrujemo odgovorima ispitanica o oblačenju narodne nošnje kao simbola nacionalnog identiteta, poštovanju tradicije, vere i religije, kao i odgovorima o pripadnosti i položaju rumunske nacionalne zajednice.

Za razliku od Floare (1921), Uzdin, koja je prestala da oblači nošnju, Silvija (1933), Banatsko Novo Selo, i Sofija (1950), Uzdin, govore o oblačenju narodne nošnje kao neizostavnog dela nacionalnog identiteta rumunskih žena:

- Čerka me je ubedila da mi ne treba, da je mnogo lakše bez nošnje. Sećam se jednom sam išla na železničku stanicu, naravno obučena u nošnju. Onda su me dvojica dečaka pitali: - Baba, šta će ti taj rep? Eto, od tada više ne oblačim nošnju. (Floarea)

- U Uzdinu postoji nekoliko vrsta stvari koje devojka oblači. Devojičica od deset godina je obučena i očešljana na jedan način. Kada se veri, oblači se i češlja drugačije – svaki trenutak ima nešto specifično. A tek boje koliko se razlikuju! Ne postoje dve iste stvari! Da je zeleno „kao trava“, da je zeleno ne znam kako, da je žuto... Smatram da su zbog toga i uspele naivne slikarke, jer one slikaju svu tu raznobojnost koja privlači pažnju. Reč je o jako komplikovanoj i jako bogatoj nošnji. Kažem, iako nisam Uzduška, došla sam ovde sa sedamnaest godina. Išla sam kod verениh devojaka kući da ih učim da plešu. Često sam to činila i nedeljom pre podne, tako da sam videla kako majke spremaju to što njihove ćerke oblače. Jako teška i složena nošnja, ali – lepa i raznolika. Iz Socijalističkog saveza nam je šezdeset i treće godine skrenuta pažnja na to da bi trebalo na sastanke i na javne skupove da dolaze i žene iz naroda, prave Uzduške, a ne samo intelektualke – naravno, u narodnim nošnjama. To vreme karakteriše i početak naivnog slikarstva u Uzdinu. Unuka prve narodne slikarke Anujke Maran je bila moja učenica. Pitala sam Anujku: - Kako da ubedimo žene da učestvuju u obeležavanju osmog marta? Odgovorila je da su Uzduške nezainteresovane za sve, sem za ono što ima veze sa nošnjom. Njen predlog je bio da se organizuje nešto što ima veze sa narodnom nošnjom. Tako smo došle na ideju da napravimo izložbu lutaka u narodnoj nošnji. (Silvija)

- Od malena sam volela nošnju, a volela sam da se oblačim kao mlada. Od rođenja sam okružena šarenilom i shvatila sam da jedna ista boja može da se napravi na više načina. Jako me je privlačilo sve oko mene... Za mene je nošnja pravi ukras i nešto jako vredno! Nikada nisam pomišljala da se drugačije oblačim. Bilo bi mi jako žao. Možda je jednostavnije oblačiti suknju, ali nošnja je za mene lepša. Ne znam da li u Uzdinu još neko iz moje generacije nosi nošnju. Bilo mi je žao da odustanem. Gde god sam išla svi su nas pitali odakle smo i hvalili su našu nošnju, a mi smo bile te koje smo pravile to što smo imale na sebi. Uzduške naivne slikarke su „stavile“ na platno narodnu nošnju zato što su bile svesne da će vremenom nestati. Tako se i desilo. Ali naslikavši sve ovo ostavile su amanet budućim generacijama. (Sofija)

Kada je reč o tradiciji, veri i religiji, Lia (1933), Nikolinci, Lia (1950), Zrenjanin i Fiorela (1957), Vršac, doživljavaju ih kao sastavni deo ličnog identiteta, poštovavši verske običaje uprkos vremenu i ideologiji:

- Ustav naše zemlje garantovao je slobodu veroispovesti svakom svom građaninu, ali je taj isti Ustav sadržao član prema kome je crkva odvojena od države. Kao državna ustanova, škola je na taj način bila odvojena od crkve. Nije mi poznato da li su nastavnici branili učenicima da idu u crkvu, ali je, vremenom, to postalo nepisano pravilo. Što se odlaska nastavnog kadra u crkvu tiče, ovakav čin je bio smatran teškim disciplinskim prekršajem. Govorilo se da učitelj ili nastavnik koji veruje u Boga ne može vaspitavati mlade generacije. Zbog ovakve ideologije crkve su bile skoro prazne, bez dece i bez intelektualaca, čak i za vreme praznika. Jedini su za Uskrs deca odlazila u crkvu, uprkos zabrani, želela su da zajedno sa roditeljima prisustvuju trenucima duhovnog uzdignuća, a niko iz škole im zbog toga nije prigovarao. Napomenula bih i da nisu svi članovi našeg kolektiva bili učlanjeni u Komunističku partiju. Što se mene lično tiče, nikada nisam imala člansku kartu, a isto mogu da kažem i za celu moju porodicu, bez pretenzija da ovo bude shvaćeno kao neka vrsta priznanja. Jednostavno, imala sam druga uverenja. (Lia)

- Ja sam odrastala u vreme kada se religiji nije smela poklanjati pažnja. Baka je spremala trpezu za Božić i Uskrs, ali ja o tome nisam smela da pričam. Roditelji su bili članovi KP, budući da su bili zaposleni, nisu religiji poklanjali pažnju. Žao mi je što je moje znanje iz ove oblasti veoma oskudno. Potrudila sam se da delimično ispravim ovu grešku i dosta toga naknadno sam saznala. (Lia)

- Od babe i dede naučila sam da poštujem rumunsku tradiciju i običaje, naročito one vezane za Uskrs i Božić. Kad sam sa devetnaest godina otišla u Beograd na studije, nisam uvek mogla da dolazim kući za praznike i odem sa bakom u crkvu, tako da sam stalno imala utisak da treba nešto da obavim, ali da ne uspevam. (Fiorela)

O doživljavanju pripadnosti i položaju rumunske nacionalne zajednice govore Livija (1933), Sutjeska, Jonjaua (1953), Kuštilj, Teodora (1953), Kuštilj, Lia (1955), Zrenjanin i Daniela (1971), Zrenjanin. Sve sagovornice ističu potrebu učenja i negovanja maternjeg (rumunskog) jezika, poštovanje običaja i tradicije, postojanje ravnopravnosti i poštovanja prava pripadnika rumunske nacionalne zajednice, ali i osećaj pripadnosti zemlji u kojoj su rođene (Srbija / Jugoslavija), smisao i potrebu govorenja i usvajanja jezika većinskog naroda i poštovanje običaja i tradicije drugog, naročito u mešovitim brakovima u kojima su ili rođene, ili se nalaze:

- Kada je reč o deci, vaspitavala sam ih da budu patriote, da vole svoju zemlju i da nikad ne zaborave da su Rumuni. Ali, nikada nisam bila nacionalista. U doba političkih trzavica sa Rumunijom, uvek sam govorila da ja jesam

Rumunka, ali – iz Jugoslavije! (Livija)

- Ono što mi je smetalo devedesetih godina ovde (možda mi i sada smeta) to je tvrdjenje da manjine nisu imale dovoljnu ravnopravnost u socijalizmu. Ja to nisam osećala! Možda zahvaljujući učiteljima i nastavnicima koje smo imali. Sećam se da su u osnovnoj školi i u gimnaziji mnogi nastavnici insistirali da nam kolege iz srpskih odeljenja ispravljaju naš izgovor. Naime, u školi je nekoliko odeljenja bilo na srpskom, pa nekoliko na mađarskom i nekoliko je bilo na rumunskom jeziku. Ja sam to shvatila kao jedno veliko bogatstvo koje sam posle u svojoj karijeri jako lepo iskoristila! (Jonjaua)

- Kao i većina onih koji su na neki način odvojeni od svoje matice, imam prividno problem sa identitetom. Ja se osećam Rumunkom i po tome što negujem kulturu, tradiciju i veru, ali identitet nije samo pitanje jezika. Trudim se da moja deca upoznaju tradiciju oba naroda iz kojih potičemo moj suprug i ja, da znaju razlike, da sve poštuju i uvažavaju i da u svemu uživaju. Ja sam oduvek volela te sitnice oko praznika koje su mi ispunjavale život. Deca treba da znaju zašto slavimo u različite dane Božić, a u isti dan Uskrs i tako dalje. Trudim se da njima odgovorim na pitanja koja sam ja postavljala svojim roditeljima. Htela sam još da kažem da nikada nismo imali u porodici nikakve predrasude ni prema kome, iz prostog razloga što je Vršac odvajkada mešovita sredina. Moj pradeda je držao kovačnicu u gradu i on je sa svakom svojom mušterijom i svakim svojim komšijom govorio na jeziku toga komšije. Govorio je bez problema i mađarski i nemački i rumunski i srpski. Moje bake su takođe razgovarale na različitim jezicima. Nažalost, dede ni po očevoj ni po majčinoj liniji nisam poznavala jer su rano umrli. Mama mi je rodnom iz Uzdina, sela u opštini Kovačica. U Uzdinu takođe žive prevashodno Rumuni, ali deo mamine porodice je živeo u Temišvaru, u sredini koja je takođe multinacionalna. U našoj porodici višenacionalnost i multikulturalnost su bile činjenice koje su svi duboko uvažavali. Generacijama su učili decu da svakog poštuju i ne prave razliku po tome ko pripada kojoj naciji ili veri. (Teodora)

- Ja se nikada nisam žalila na svoj položaj. U stvari, nije ni bilo prilike, zato što se nisam ni jednoga trenutka osećala ugroženom. Nisam se osećala inferiorno ni kao pripadnica nacionalne manjine. Nikada nisam krila da sam Rumunka, već to sa ponosom ističem. Nikada mi niko nije rekao u uvredljivom kontekstu: - Ti si Rumunka! Naprotiv, uvek sam bila poštovana! (Lia)

- Ja se Iri od prvog dana obraćam i na srpskom i na rumunskom jeziku, a to čini i moja majka. Inače, moj muž i porodica mog muža insistiraju na tome da Ira nauči oba jezika. Čak, ukoliko se dogodi da jednog dana govorim sa

njom samo srpski, ona sledećeg dana reaguje na to što joj ponovo nešto pričam na rumunskom – najpre me začuđeno gleda, a potom se nasmeši kada prepozna neku reč. Smatram da je veoma bitno da deca iz mešovutih brakova budu bilingvalna, ili još bolje multilingvalna, ukoliko imaju uslova za to. Sudeći na osnovu svog iskustva, sigurna sam da sam na dobitku što govorim i rumunski, najpre zbog mogućnosti da u Rumuniji, koju volim, govorim tako da me svi razumeju, a drugo, upoznavši se sa kulturom ovdašnjih Rumuna i Rumuna iz Rumunije, osećam da sam bogatija za čitav jedan svet. Ira će biti upućena u to da jednim delom pripada i drugom narodu, a s obzirom na to da sam ja stekla prilično mnogo znanja o Rumuniji i Rumunima, neće joj biti uskraćeno ništa od toga. Takođe, moji rođaci na selu imaju decu sa kojom će i ona biti u čvrstom kontaktu, koliko i ja, tako da će i Ira biti u prilici da, vremenom, nadograđuje i svoje znanje jezika i da bude u toku sa običajima i kulturom ovdašnjih Rumuna. Moj cilj je i da putujemo u Rumuniju i da tamo bude u kontaktu sa jezikom, a ono što će joj sigurno pomoći jeste čitanje knjiga na rumunskom jeziku. (Daniela)

ZAKLJUČNE NAPOMENE

U ovom radu smo napravili kratak osvrt na stavove žena iz rumunske nacionalne zajednice u Vojvodini u vezi sa rodom i identitetom. Mada ih povezuje prostor na kome žive ili su živеле – Vojvodina - u njihovom kazivanju beležimo sličnosti, ali i razlike. Uprkos svemu, možemo zaključiti da su njihove priče svedočanstva vremena i zajednice kojoj pripadaju, u svakom kontekstu - istorijskom, kulturnom, socijalnom i vrednosnom.

Imajući u vidu činjenicu da radova na ovu temu ima jako malo, nadamo se da će u ovom radu predstavljeni podaci o Rumunkama, kao i delovi njihovih iskustava, poslužiti za budući sistematičan i kontinuiran istraživački rad u ovoj oblasti. Takođe, smatramo da ova građa istovremeno otvara nove mogućnosti za istraživanja u domenu savremene istorije, antropologije i sociologije.

Laura Spariosu, Ivana Janjić

ROMANIAN WOMEN IN VOJVODINA: GENDER AND IDENTITY

After 15 years of intensive collection of life stories (oral histories) of women in Vojvodina from different national communities (Svenka Savić et al. 1997-2012), we can talk about a rich material which offers a possibility for a comparative analysis in many aspects, including the domain of language, history, sociology, culture. So far, the Project *Life Stories of Women in Vojvodina* collected and published in separate books 200 different life stories of Hungarian, Slovak, Ruthenian, Romanian, Romani and Croatian women. The basic goal was to show, on the basis of personal experience of the women, how the multicultural community of Vojvodina gradually formed, the community in which these women lived, too, for a very long time, and what the contribution of women to that process was in multicultural

Vojvodina. The monograph about the Romanian women, *Life Stories of Women in Vojvodina. The Romanian Women (1921-1974)*, in a comprehensive way and in one place presents the creative achievements and cultural-educational activities of 14 women of Romanian nationality in Vojvodina. In the Preface of the book, in addition to the data about the well-known Romanian women in Vojvodina of the 20th century (who contributed or are still contributing to the cultural development of their national community and the Vojvodina region as a whole), I also present the data about women's nongovernmental organizations which illustrate the layers of presence of the Romanian women today in this multicultural society. The second part includes the quotations from the life stories of the Romanian women born in the time span between 1921 and 1974 recorded in this book, which testify about the temporal and social context in which they lived. Bearing all that in mind, it is the intention of the author to present the data about these women's attitude towards gender and identity. Given the fact that the papers on this subject are few, we would like to present the experience of these women and the data that can be used for further research in this field.

Key words: gender, identity, oral history, Romanian women, Vojvodina.

LITERATURA

- Allen, B. (1979). The Personal Point of View in Orally Communicated History. *Western Folklore*, 38/2: 110–118.
- Antonijević, D. (2009). Okviri proučavanja ličnih i porodičnih priča o materijalnom gubitku i porazu. *Etnoantropološki problemi*, 4/1, 13–35.
- Asman, A. (2011). *Duga senka prošlosti: kultura sećanja i politika povesti*. Beograd: Biblioteka XX vek – Knjižara Krug.
- Bakhtin, M. (1981). *The Dialogic imagination: Four Essays*. Ed. Holquist – M. Austin: University of Texas Press.
- Chodorow, N. (2002). Born into a World at War: Listening for Affect and Personal Meaning. *American Imago*, 59/3, 207–315.
- Dragin, A. (2016). *Životna priča kao metod beleženja rodničkih aspekata istorije žena: Mađarica sa Telepa*. Novi Sad: Zavod za ravnopravnost polova.
- Ferkova, A., Hodoličova, J., Jaškova, A., & Mitro, V. (2003). *Sloveniek vo Vojvodine*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja – Futura publikacije.
- Gorunović, G. (2014). Virtuelna sećanja na radne akcije u SFRJ. *Issues in Ethnology and Anthropology*, 9/1, 49–67.
- Jankov, E. (2006). *Jevrejke: životne priče žena iz Vojvodine*. Novi Sad: Ženska sekcija Jevrejske opštine.
- Kovačević, I., Antonijević, D., & Trebješanić, Ž. (2013). Metodološki okvir proučavanja nostalgije i životnih priča. *Etnoantropološki problemi* 8/4, 945–963.
- Mitro, V. (2004). *Nevidljive: ljudska prava Romkinja u Vojvodini*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja – Futura publikacije.
- Popovici, V. (2013). Voci feminine în diasporă – poezia de limba română din Voivodina. În: L. Botoșineanu, D. Butnaru, O. Ichim, C. Maticiuc, E. Tamba (ed.) (2011). *Metafore ale devenirii din perspectiva migrației contemporane*. Național

- și internațional în limba și cultura română* Iași: Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române. 335–343.
- Savić, S. (2001). *Vojvođanke: 1917-1930: životne priče žena*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja – Futura publikacije.
- Savić, S. (2002). *Žene iz manjinskih grupa u Vojvodini*. Novi Sad: Bilten CMK.
- Savić, S. (2006). *Woman's Identities in Vojvodina: 1920-1930*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja – Futura publikacije.
- Savić, S., Aleksandrović, M., Dimitrov, S., & Jovanović, J. (2002). *Romani Women: Oral Histories of Romani Women in Vojvodina*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja – Futura publikacije.
- Savić, S., Bracić, M., Gušić, B., Lukovnjak, S., Mamuzić, S., Vujanić-Medić, B., Novaković, D., Oreščanin, A., Jevđenić-Savić, S., Veriš-Stanimirov, N., Stojković, T., Varga-Strugar, I., Vojvodić, M., & Tarka-Živković, Lj. (2007). *Hrvatice, Bunjevke, Šokice*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja – Futura publikacije.
- Savić, S., Čurčin, I., Dimitrov, S., Jovanović, D., Jovanović, J., Knežević, R., Mitro, V., Novaković, D., Savić, Ž., & Simeunović, M. (2007). *Romkinje*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja – Futura publikacije.
- Savić, S., & Mitro, V. (2006). *Vajdasági magyar nők*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja – Futura publikacije.
- Spariosu, L., & Savić, S. (2011). *Životne priče žena u Vojvodini. Rumunke (1921-1974)*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja – Futura publikacije.
- Stahl, S. (1977). The Oral Personal Narrative in Its Generic Context. *Fabula*, 18, 20–39.
- Titon, J. T. (1980). The Life Story. *The Journal of American Folklore*, 369/93, 276–292.
- Tompson, P. (2012). *Glas prošlosti: usmena istorija*. Beograd: Clio.